

ספר
שדה
אברהם

עמ"ס ברכות

פירושים וביאורים בגפ"ת על דרך הפשט

בעזרת החונן לאדם דעת
אברהם בלאאמו"ר מוה"ר אליהו יוקל לעזער

ברוקלין
שבט תשפ"ו

לכל עניני הספר:

A. Lesser

701 E. 7th Street

Brooklyn, NY 11218

917-662-8185



מכון עלה זית

עריכת ספרים מרישא עד גמירא

publish@alehzayis.com | 732.513.3466

FAX: 732.865.7002 | 732.387.7841

מכתב ברכה מאת

הרה"ג ר' שמואל שלזינגער שליט"א

מרא דאתרא דבית המדרש תורה תמימה וראש ישיבת ישיבה תפארת התלמוד

בס"ד ה' כסלו תשפ"ו

כבוד יד ידי אהובי חו"ב דרופתקי דאורייתא הלן בעמלה של תורה כה"י הרב הגאון מוה"ר אברהם לעזער שליט"א,
בשמחה קיבלתי עלים מספרו עמ"ס ברכות והרבה עיינתי בזה ומאד נהנתי מהחדושים וביאורים על כל המסכת בדרך הפשט וסברא ישרה, וכמפורסם כוחך בזה בין כל הידידים, וניכר בו גודל היגעה והעמל ובכשרונותיו הנעלים, העלה פנינים יקרים בביאור הגמרא רש"י ותוס', ומובטחני שלומדי תורה"ק בלמדם מסכת ברכות יהי ספר זה להם לעזר בהבנת הסוגיות.
ולא נשאר לי אלא לברכו שימשיך בדרך זו גם על שאר המסכתות, ויהנו רבים מאורו ואין אלא תורה.
יזכה עוד רבות בשנים לישב באהלי תורה וללון בעמקי התוה"ק כדרכו עד כה, מתוך בריאות הגוף ומנוחת הנפש.
בעתירת ידידו,
שמואל שלזינגער

בס"ד ר"ח כסלו תשפ"ו לפ"ק

כבוד ידידי אהובי חו"ב דרופתקי דאורייתא הלן בעמלה של תורה כה"י הרב הגאון מוה"ר אברהם לעזער שליט"א,

בשמחה קיבלתי עלים מספרו עמ"ס ברכות והרבה עיינתי בזה ומאד נהנתי מהחדושים וביאורים על כל המסכת בדרך הפשט וסברא ישרה, וכמפורסם כוחך בזה בין כל הידידים, וניכר בו גודל היגעה והעמל ובכשרונותיו הנעלים, העלה פנינים יקרים בביאור הגמרא רש"י ותוס', ומובטחני שלומדי תורה"ק בלמדם מסכת ברכות יהי ספר זה להם לעזר בהבנת הסוגיות.

ולא נשאר לי אלא לברכו שימשיך בדרך זו גם על שאר המסכתות, ויהנו רבים מאורו ואין אלא תורה.

יזכה עוד רבות בשנים לישב באהלי תורה וללון בעמקי התוה"ק כדרכו עד כה, מתוך בריאות הגוף ומנוחת הנפש.

בעתירת ידידו,

שמואל שלזינגער

הן בא לפני ידידי יקירי הרה"ג ר' אברהם לעזער שליט"א, והגיש לפני ספרו החשוב אשר בשם 'שדה אברהם' יקבנו, ותוכו רצוף חידושים וביאורים על מסכת ברכות, בדרכי הבנה הישרה והבהירה, בנויים על יסודות נאמנים דברי רבותינו הראשונים והאחרונים, ונושא ונותן בדבריהם בטוב טעם ודעת, וניכר מתוכם שחידשם מתוך לימוד בשקידה גדולה ומתוך עמל ויגיעה. וכבר איתמחי גברא ואיתמחי קמיעא בסדרת חיבוריו היקרים בשאר מסכתות, ועכשיו הניף ידו להוסיף עוד נדבך ואבן יקר בשורת חיבוריו, בהופסת ספרו על מסכת ברכות.

איתא בתענית (ה ע"א) ריש לקיש אמר אם ראית תלמיד שתלמודו קשה עליו כברזל [שקשה לו מרוב קושיות, רש"י], בשביל משנתו שאינה סדורה עליו [ואינו זוכר מה כתיב בה, ולפיכך אינו יודע לפרק, רש"י], שנאמר וכו', מאי תקנתיה, ירבה בישיבה [שיסדירו בני הישיבה משנתם, רש"י], שנאמר וחילים יגבר ויתרון הכשיר חכמה, כל שכן אם משנתו סדורה לו מעיקרא. וכן עיין עוד בסוגיא דהוריות (יד ע"א) סיני עדיף, ופירש"י וז"ל, מי ששנה משנה וברייתא סדורין לו כנתינתן מהר סיני, עכ"ל. עוד אחז"ל (קידושין ל ע"א) תנו רבנן ושננתם שיהו דברי תורה מחודדים בפ"ך שאם ישאל לך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו, אלא אמור לו מיד, שנאמר אמור לחכמה אחותי את. והמבואר, שיש חיוב על האדם שיהיה משנתו סדורה עליו ע"י שירבה בישיבה, ושהיו דברי תורה מחודדים בפיו.

והנה ידידי הרב ר' אברהם שליט"א, הינו מרבה בישיבה ויושב על התורה ועל העבודה בהתמדה גדולה ובשקידה רבה, בשאיפה טהורה לעלי' מתמדת כמדתם של בני עלייה המועטים, עם יראתו הקודמת לחכמתו, וקישוטי מידותיו התרומיות, ומקיים בנפשו קניני החכמה "בשמוש חכמים, בדקדוק חברים", והיינו דאהנו ליה ולדלות ולצלול פירות ערבים ומתוקים ומאירים בשדה התלמוד, ומגו דזכי לנפשיה זכי נמי לאחרני שעושה דבר גדול בעמיו לסדר משנתו, וטרח ויגע לכותבם בשפה ברורה ובנעימה, מסודרים וערוכים יפה, ומקיים בנפשו מה שאחז"ל (ב"ב י ע"ב) אשרי שבא לכאן ותלמודו בידו כו', וכמו שפי' המהרש"א שם וז"ל, יש לפרש כי עיקר הלימוד ושנעשה בו רושם הוא הלימוד הבא מכתובת יד אשר על כן נקראו החכמים סופרים, עכ"ל. ולתועלת רב יהיו בעהשי"ת להאיר עינים להעוסקים וההוגים בהאי מסכתא.

והנני בזה לברכו מקרב לב שאכן יזכהו השי"ת לברך על המוגמר, ולהוציא לאור עולם פרי עמלו ויגיעו, ולהמשיך דרכו ועלייתו בקודש ללמוד וללמד, וללכת מחיל אל חיל בקניני התורה"ק מתוך בריות גופא ונהורא מעליא ומתוך מנוחת הנפש והרחבת הדעת עד כי יבוא שילה בב"א.

הכו"ח ברגשי הוקרה והערצה

דוד צבי שוסטאל
בית מדרש גבוה

ט"ו שבט תשפ"ו

ראה ושמח לבי על החיבור הנפלא פרי עמל ויגיעה רבה באהלה של תורה, של ידידי הרב הגאון ר' אברהם לעזער שליט"א, ספר "שדה אברהם" על מסכת ברכות, אשר חיבר כיד ה' הטובה עליו ברוב כשרונו הגדול.

ומידי עברי על חיבורו, נהנתי לראות חידושים על סדר מסכת ברכות שנכתבו בטוב טעם ודעת, ומלאים בידיעות נרחבות בים התורה ובסברות ישרות, והעלה הכל בבהירות וסידר הכל דבר דבור על אופניו. ואמינא לפעלא טבא, יישר חילו לאורייתא.

ובעזהשי"ת יהיה חיבור זה לתועלת גדולה לכל הלומדים, להנות מדברי תורתו, ולפתוח להם שערים במסכת ברכות, למען יגילו וישמחו בעסק תורתנו הקד'.
והנני לברכו שחפץ לבו יצלח ויפוצו מעיונותיו עוד כהנה וכהנה, ויתקבלו דבריו בבי מדרשא לפני מלכים מאן מלכי רבנן, וימשיך לשקוד באהלה של תורה כל ימיו מתוך מנוחת הנפש והרחבת הדעת לעסוק בתורה לשמה.

הכו"ח לכבוד התורה ולומדי'

ירוחם אולשין

מכתב ברכה מאת

הרה"ג הרב יעקב מרדכי וויינפעלד שליט"א

מרא דאתרא דבית מדרש לתורה ולתפילה

קהל לב אברהם דקענסינגטאן

בית המדרש קהל לב אברהם

Cong. Kahal Lev Avrohom

512587

דרש'י שמחה ואני קבלתי תפילין כתבתי
 הימני לזכר מצות עולם, פניו למען של השם
 אברהם רבא, יקריני ורג חדידיו, צינור קתונו בלדאי
 אוצר כל חכמה הרבה רבא אקרותם ארצו של עילא
 ואלא טבא לרבין היא כי אינני ברעא ארץ
 נהאנו דבי אברהם קוזצות חידושין האמרינן
 למאן צורם, לכינא אשר כתב קודם זימאדיו
 צינן וציננא דבית אברהם, ומשמית אלהאדיו
 אחידושין הנפלאים בטוב טעם לפני חדינא מקשי
 אלה פנינא דדינאמי הסאליא דהסל ארץ גבול
 אטק חמיה אל האמת נב ה' הטובה עלי
 ואברהם דכל דבי שופר כפון ופפון אהאשך
 דפנינא אטק מלוא דרפא והחלק דכלת כל אשה
 עם דביו, עדי נפא דקיום דהחלקה ומלואה דארץ
 צאח כמים לים אפסח דקל

מ/ג, ג' פ' תשנ"ח

12/11/1981

2/10/11 2008

שנה ראשונה מן השנה
הראשונה, ולא יאריך ימים

פתח דבר



בשיר וקול תודה אודה לה' בכל לבבי, אשא כפי למרום וארים שבח לה' יתברך על רוב חסדו עלי ועל כל הטובות והחסדים לאין מספר אשר גמלני ועשה עמדי ועם בני ביתי, מהיותי ועד היום הזה, ועל כולם שהבדילני מן התועים ושם חלקי מיושבי וחובשי בית המדרש ומעמלי תורתו לשקוד על דלתי תורתו הקדושה יום יום, ועזרני בעצה ותושיה, והוא בחסדו ורוב רחמיו עזרני, סמכני והחייני עד הנה, וגם הגיעני להשלים מלאכתי זאת בעזר וברחמים מרובים, לחבר ספר על מסכת ברכות, לבאר ביאור עיוני על פירוש הגמרא רש"י ותוספות על דרך הפשט.

אמרתי להעלות על הכתב הקדמה קצרה כדי למסור ולהגדיר את כוונת החיבור ומטרתו בהוצאתו לאור עולם, ואף שידעתי גם ידעתי הן בחיבורי הקודמים והן בפעם הזאת כי איני ראוי ואיני כדאי להיות מן המחברים, ולמכירים אותי כבר ידוע שקטנתי מכל החסדים והאמת, ולא הגעתי למעלות חבירי הן במעלת התורה והן במעלות היראה, בכל זאת האמת לא אמנע ולא אכחיש ולא אהיה כפוי טובה ומחזיק טובה לעצמי, במה שברוב טובו וחסדו חנני וברכני השי"ת מתנת חנם מאוצרו הטוב בהבנת תורתו, וחוב הוא עלי לגלות מן האוצר ההוא, ולהביע לציבור לומדי ועמלי התורה מה שחנני השי"ת בהבנת תורתו הקדושה אשר זכיתי לו ברחמיו המרובים, ואקוה שימצא חן בעיני הלומדים ויהיה תועלת מרובה בבירור העניינים.

איתא בגמרא שבת (ג, א) כי קאי רבי בהא מסכתא לא תשייליה במסכתא אחרייתי דילמא לאו אדעתיה, ומפרש שם רש"י וז"ל, לא תשייליה: כלומר שאין לבו למס' זו ושמא יתבייש, עכ"ל. מאידך איתא בקדושין (ל, א) תנו רבנן ושננתם שיהו דברי תורה מחודדים בפין שאם ישאל לך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו אלא אמור לו מיד, והדברים נראים כסותרים זה את זה.

ונראה לענ"ד דהא דבעינן בירור גמור עד שלא יגמגם בדבר, היינו במה שהוא עוסק בו בעיתים הללו, שבזה יש חובת בירור והבנה מוחלטת, משא"כ בסוגיות שאינן בידו בשעה זו אין עליו חובה זו.

ועל פי זה מצאתי מקום לבאר מטרת חיבור זה. שעיקר כוונתי בהפצת חדושי תורה והערות לבי שחנני בעזה"ת הוא כדי להעלות לחברים מקשיבים ביאור נאה בעומק הפשט

בסוגיות בגפ"ת, דהנה מצד אחד נתרבו ספרי הפשט מאז שנקבע לימוד דף היומי אצל ההמון, כדי להקל לבעלי בתים ולפשוטי העם וגם לרבות תלמידי חכמים בהבנת הסוגיות, אבל הם נכתבים באופן קל ושטחי, ובודאי אין להכחיש גודל התועלת בהם, וגם מה שנתרבתה תורה בישראל בעבורם, אבל עם כל זה מותירים את הלומד בהם בחיסור הבנה בהירה ברוחב ועומק פשט הסוגיא.

מצד שני לא חסרים ספרי לומדות שמפלפלים בכל סוגיא וסוגיא וחודרים בעומק החקירות ובהבנתם של גדולי ראשי הישיבות שבדורות הקודמים, אבל הם בבחינת 'פשטא מונח' וכל סוגיא וסוגיא נלמדת כענין בפני עצמו בעומק גדול ויגיעה רבה, ומאד מאד קשה לההמון לצאת מהעמל והריתחא שבכל שמעתתא ושמעתתא בלי הסתבכות ודעת נכונה עד שיזכור בסוף לימודו שיטה צלולה וברורה בהיקף ותוכן הסוגיא, ושלא תסתור הסוגיא הקודמת לסוגיא הבאה.

ומטרת חיבור זה הוא למי שחפץ לעיין ולהעמיק בכל סוגיא לעמקה ולרחבה על דרך הפשט עד שיעמוד עליו להיות מונח באוצרו בבהירות נכונה. וכדי להקל לחברים מקשיבים לדבר ה' ולתורתו לבאר הקושי וליישב דברי הגמרא רש"י ותוספות מענין לענין באותו ענין וממקום למקום ביתר ביאור וסגנון, אמרתי לסדר הדברים כדי שתהיה עצה ותושיה להמון העם המבקשים ללמוד תורתו יתברך ביתר קנין וביתר ביאור באופן ישר ובהיר, ויקיים בזה ושננתם שכשישאלו אדם דבר לא יהא צריך לגמגם.

ואולם, אף כי השתדלתי בכל כוחי לבאר ביאור נכון וישר, אתוודה שמן הסתם לא עמדתי על האמת בכל סוגיא וסוגיא ולא ירדתי לסוף דעתן של הראשונים, כי עמוקים דבריהם עד מאד, וכל המעמיק בהם מבין שגם מה שנראה מפורש עודנו סתום, וארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים, וגם אתוודה שלפעמים בסוגיות העמוקות בהבנה ובחשבון ביותר, יתכן שלא ירדתי אפילו לסוף דעת עצמי, על כן, אם ימצא המעיין איזה דבר שאינו מתיישב על לבו או שנראה כסותר שורת ההבנה, אל יתן דופי בעצמו ואל יחשוב בלבו כי קצרה השגת ידו, אלא יתלה השגגה בי, ואני אכיר תודה לכל אשר יאיר ה' עיני לב המעיינים להאיר גם את עיני.

בצאת הספר על מכבשי הדפוס, כוס מלאה וגדושה של תודה וברכה כפולה אגיש למכון עלה זית וכל המערכת, ובפרט למנהל המערכת ידידי הג"ר הלל שמעון שימאנאוויטש שליט"א אשר זיכה את הרבים בהפצת ספרים יקרים לאלפים בכוחו הגדול בתורה, ובכשרונותיו העצומים בדקדוק גדול ובעמלה ויגיעה רבה ובאומנות נפלאה כיד ה' הטובה עליו. גם אודה לידידי הג"ר יהודה ראטה שליט"א שעמד תמיד לימיני ברוב התמסרות ותמיכה ושימת לב יתירה במלאכת מחשבת זו לנהל את הוצאת ספרי מראשיתו ועד גמירתו, וה' הטוב ישלח להם ברכה כפולה בכל מעשי ידיהם להמשיך מחיל אל חיל בעבודת קדשם.

עוד רואה אני חובה נעימה להודות ולהכיר טובה לידידי היקר איש האשכולות רודף צדקה וחסד, וגבאי צדקה נאמן לכלל ולפרט, הרב שמואל חיים ריידעל שליט"א, ורעייתו שתחיל, באשר היו אוהבים וידידים נאמנים לביתנו זה ימים ושנים רבות, אשר כולו היו לנו לעזר וסעד, לא סרה חסדם מאיתנו, וברוך ה' אשר שם בלבם ברוח נדיבה, להיות התומך הבלעדי בהוצאת ספרי זה לאור עולם. יהי שכרם שלם מעם ה', וגמולם רב מאוד מן השמים, שיזכו לראות ברכה והצלחה בכל מעשי ידיהם, ולראות רוב נחת דקדושה מצאצאיהם ונכדיהם מתוך נהורא מעליא בבריות גופא והרחבת הדעת, וימלא השם כל משאלות לבם לטובה.

תודה וברכה מיוחדת אני רוחש למורינו ורבינו הרה"ג הרב יעקב מרדכי וויינפעלד שליט"א, רב דקהלתנו ומרא דאתרא דקהל לב אברהם בית המדרש לתורה ולתפילה, דמלבד מה שכולנו בני קהילתו הקדושה דולים ומשקים מתורתו ומחכמתו באופן כללי, וכל אחד ואחד מבני הקהילה מרגיש קשר וידידות מיוחדת להרב שליט"א, אשר עיניו ולבו פונים אל כל אחד מהקהל מנער ועד זקן, לכל צרכיהם ועניניהם ברוחניות ובגשמיות, אני מגיש ומביע תודה מפורטת על אשר היה לי למורה דרך, לא רק להורות דרך התורה וההלכה אלא גם ללוותי בעצה ובתמיכה, ודבריו ודעת תורתו הרמה האירו חשכת דרכי, בעצה ותושיה, גם היה לרע נאמן ומדריך אשר עמד לי בכל עת, ודרכיו האצילו עלי שפע של חכמה, הבנה וישרות. יהי ה' עמו ויגמלוהו טוב בעבור חסדו, ויזכה להנהיג את עדרו ולהמשיך בעבודת קדשו בעזרת השי"ת לאורך ימים ושנים טובים ארוכים, ויצלח להרחיב גבולי הקדושה בבית מדרשו.

ובהזכירי קהל לב אברהם מקום לתורה ולתפילה, אשר כשמו כן הוא, חובה עלי להגיש גם תודה וברכה לידידי הג"ר אהרן שיין שליט"א, ראש כולל בוקר במקום הקדוש הנ"ל, שזה כבר יותר מחמש עשרה שנים שזכיתי ללמוד בדיבוק חברים וידידים נאמנים, מבקשי תורה ותלמידי חכמים הלנים ועמלים באהלה של תורה, וברוך ה' שזכינו ביחד לסיים רוב סדר זרעים וטהרות, והכל מטובו וחסדו ובזכותו של הראש כולל שליט"א, שמלבד מה שכולנו נהנים מישרות סברתו בתורה ובפלפול חברים ובריתחא דאורייתא, הוא משים ימים כלילות בעמל ויגיעה וטירחא עצומה בקבלה על עצמו כל עול תמיכת הכולל, ואינו מסיח דעתו מלבם של כל בני הכולל וגם לרבות כל בני הקהילה ודואג ומשתדל בעבורם לתמכם, לחזקם ולפרנסם בכל מה דאפשר, ימלא ה' כל משאלות לבו לטובה ויזכה לעוד שנים טובות וארוכות במלאכת קדשו בזיכוי הרבים ובחיזוק התורה ולומדיה.

ברוך ה' אשר לא השבית לנו רועים נאמנים, המעמידים לנו דרך סלולה בעבודת הבורא ובתלמוד תורתו הקדושה. ולזה חייב אני תודה מיוחדת, שזה למעלה משלושים שנה שזכיתי גם לקבוע תפילתי בבית מדרשו של מעלת כבוד הרב הגאון ר' שמואל שלזינגר שליט"א, אשר דברי תורתו הנאמרים מדי שבת בשבתו, מלאים חכמה ובינה ודבריו החקוקים בלב שומעיו העמיקו יסוד ההבנה וטעמה של תורה כנתינתה מסיני ע"פ קבלת אבותיו ורבותיו

הקדושים צוק"ל שלשלת ומסורת בית בריסק, ואשר בית מדרשו מלא וגדוש רוח של התרוממות והתעלות, בפרט בשבתות וימים טובים, ובימי הרחמים, אשר אז שמחת המצוה וההתלהבות הקדושה שורה בכל פינה, ואש התורה והלהט הבער בלב הרב שליט"א, מתפשט בקרב קהל המתפללים, אשר כל אחד מהם כאבר מאיברי הגוף החי של בית זה, ובאווירה טהורה זו גדלו בני ונטבעו בלבם רגשות של חיבה לתורה וליראת שמים טהורה, ולאבת קדושה ורצון לעבודת ה' בשלמות. יזכהו הקב"ה לעוד שנים רבות טובות וארוכות בהרמת קרן התורה, ולהצלחה מרובה עם תלמידיו בישיבתו הקדושה - ישיבה תפארת התלמוד.

עוד ידי נטויה להודות לאבי מורי מוה"ר אליהו יוקל שליט"א ואמי מורתי מרת מירל תחי', אשר חינוכני ושתלו בי אהבת התורה ויראת שמים מימי ילדותי, הן בדרך המוסר והן בדרך חיבה לתורה, וזיכוני לגדול בבית של תורה, ובזכותם עמדתי על דעתי להיות עמל בתורה. ומאהבתם ומסירותם נטעו בי אהבת ה' ויראתו, ובלעדיהם לא הייתי מגיע כלל אל המקום הזה, וכל מה שיצא ממני הוא פרי עמלם. זכות אבותם וזכות התורה תגן עליהם, ויזכו לראות רוב תענוג ונחת דקדושה מכל יוצאי חלוציהם, ועוד ינובון בשיבה טובה בבריות גופא ונהורא מעליא מתוך הרחבת הדעת ומנוחת הנפש.

כמו כן אזכיר לתודה ולברכה מעומקא דלבי גם את מו"ח מוה"ר לוי סנדרס שיחי' מוקיר רבנן ואיהו נמי צורבא מרבנן, ואיתו חמותי מרת צפורה מרים שתחי' היקרים, שהיו לנו ולבננו יו"ח תמיד לעזר ולחיזוק, ואשר הואילו בטובם עלינו להטות שכם לעזרני מהמונם, ימלא ה' להם כל משאלות לבם לטובה באריכות ימים ושנים טובים מתוך בריות גופא ונהורא מעליא.

ועל כולם לרעיתי היקרה אשת חיל עטרת בעלה תחי', אשר בה הושלמה שלמותי, ועל כן אני חייב לה הודאה אין קץ, שבזכותה נשלמו יגיעי, וכל יסוד שבתוך הספר הזה, וכל הצלחה בעיוני ובדרכי, לה היא שייכת. ומה יפה ונאה שם החיבור שדה אברהם, וכשמו כן הוא, דהנה מהפסוק "השדה אשר קנה אברהם" ילפינן לעיקר מצות לקיחת אשה מן התורה, והאשה נמשלה לשדה, וכן מבואר בפרקי דר"א (פכ"א) ז"ל ויהי בהיותם בשדה, ואין בשדה אלא האשה שנמשלה כשדה שנאמר כי האדם עץ השדה, וכן מצינו בכתובות (ב, ב) שהמשילו אשתו של אדם לשדה. ואכן היא היא השדה אשר ברכו ה', אשר עמדה תמיד לימיני, בחכמה, ובהבנה עמוקה, באצילות נפש ובמסירות אין ערוך. ויהי רצון שנזכה יחד לבנות בית של תורה ויראה ולהקים דורות ישרים ומבורכים, לגדל בנים ובנות אוהבי תורה ויראי שמים עוסקים בתורה ובמצוות, ולהוסיף חילו של מקום בכל עת, ותחול ברכת ה' על מעשה ידינו, ושתהיה ברכה מרובה מצויה בביתנו, אמן.

ג' שבט תשפ"ו, ברוקלין

אברהם בן אבי ומורי מוה"ר אליהו יוקל לעזער

בהא דנקטו תוספות דקיימא לן כרבי יוחנן ולא
כרב אף שפליגי בזה אביי ורבא לא

שדה

תוכן ענינים

אברהם

כה ביאור הכוונה מפני מה לא נאמר נו"ן
באשרי..... לב

דף ז, ב

כו לבאר שיטת רש"י בריש מכילתין דבקריאת שמע
על המטה יוצא וע"כ קיימא לן דלא אסרו אכילה
קודם ק"ש..... לג

דף ה, א

מ גדול הנהנה מויגיעו יותר מירא שמים..... מב
מא רב ששת מהדר אפיה וגרים..... מג

דף ה, ב

מב בקושיית תוספות מ'ערב' דמצה ל'ערב' דכתיב
גבי יוה"כ..... מג

דף ט, א

מג מו"מ אם אפשר לקרות קריאת שמע פעם אחת
ביום ויוצא בן ידי חובתו אחת של יום ואחת של
לילה..... מד

מד הטעם שלא נכלל אכילת פסח בהא דקתני וכל
הנאכלין ליום אחד..... מה

מה הטעם שצריכים קרא לר"ע דפסח אינו כשלמים
ואינו נאכל לשני לילות..... מז

מו ביאור ב'שלא יאמר אותו צדיק ועבדים וענו
אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא
קיים' בהם'..... מז

מז ביאור המשל' מלמד שעשאוה כמצודה שאין בה
דגן'..... מט

דף ט, ב

מח ישוב לקושיית התוספות ע"פ דברי הערוך
השולחן דלומן תפילה אולגין בתר
ההתחלה..... נ

דף י, א

ממ ביאור כוונת התוספות ב'כל פרשה שהיתה
חביבה על דוד'..... נ
נ תפילה על רשעים שימותו..... נא

דף ה, ב

כו לבאר דעל השופרתא הרוחני של רבי יוחנן בכו
ולא על יפה מראיתו הגשמי..... לג

כח הוכחה בגדר שכר ארים..... לד

כט כוונת הילפותא דכל הנותן ממתו בין צפון לדרום
אין אשתו מפלת נפלים..... לד

ל ביאור הטעם שאם המתין לחבירו להתפלל ולא
יצא שמקבל שכר..... לה

לא ביאור קושיית התוספות דבימי האמוראים לא
היה היוכל נוהג ודורי במהרה יבא אליהו..... לה

לב ביאור קושיית התוספות בהא דנקטו שאיסור
לימוד לרש"י אקודם זמן ק"ש קאי..... לו

דף ו, א

לג עשרה קדמה שכינה ואתיא..... לז

דף ו, ב

לד ביאור בהא ד'כיון שנצטרך אדם לבריות פניו
משתנות ככרום'..... לז

דף ז, א

לה ביאור אם הזמן שמלכים מניחים כתריות הוא
הך שיעור דאמר אביי בהנך תלת שעי
קבייתא..... לח

לו בענין צדיק וטוב לו צדיק גמור צדיק ורע לו צדיק
שאינו גמור רשע'..... לט

לז מו"מ האריך יתכן שבלעם היה יכול לומר תיבת
'כלם' בחלק אחד משישה עשר של שנייה..... מ

אברהם

תוכן ענינים

שדה

דף יב, א

סז	בהא דברכה אחת למשמר חשיב ברכה ...
סח	דעת תוספות בביאור הספק של 'נקט כסא דשכרא בידה'.....
סט	בירור דין המברך בורא פרי העץ על היין

דף יג, א

ע	בביאור שם 'עקב' ושם 'שראל'.....
---	---------------------------------

היה קורא

עא	ביאור דעת רש"י והרמב"ם מה חשיב 'מפני היראה'
עב	סוגיא ד'קורא להגיה'.....
עג	מחלוקת רבי ורבנן אם ק"ש נאמרה בכל לשון.....
עד	במחלוקת רש"י ותוספות בפירוש 'כל התורה כולה נאמרה בלשון הקודש'.....
עה	הפסוקים שצריכים לכיין בהם בקריאת שמע
עו	ביאור הוכחת תוספות אם ברכות מעכבות.....
עז	דעת הבבלי אם ברכות ק"ש מעכבות
עח	בענין 'לא דקדק באותיותיה'.....
עט	בענין לשון הקודש בקריאת שמע ושאר מצוות התורה.....

דף יד, א

פ	בענין הפסקה בקריאת הלל של רשות
פא	ביאור לשון הגמרא 'מועם ואין בכך כלום' ..

דף יד, ב

פב	סוגיא דחזור וקורא אמת או אינו חוזר וקורא.....
פג	בענין קריאת תחילה וסוף פרשת ציצית ...

דף י, ב

נא	קריאת שמע לאחר זמנה לענין קיום מצותה דאורייתא
נב	הא דילפינן גדול הקורא ק"ש בעונתה יותר מהעוסק בתורה מדקתני הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה
נג	בהא דנקט התוספות דאם מפסיקין לתפילה כ"ש דמפסיקין לק"ש
נד	ביאור כוונת התוספות במה דתרצו גדול הקורא ק"ש בזמנה יותר מהעוסק בתורה פעם אחת

דף יא, א

נה	ביאור הילפותא דבשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה ובלכתך בדרך פרט לחתן
נו	מאי שנא טרדא דחתן מהעוסק בשאר מצות דבעינן קרא מיוחד לפוטרו
נז	ביאור היאך ס"ד לפטור טבעה ספינתו בים מק"ש
נח	בענין העושה כדברי ב"ש
נח	עוד ברין העושה כדברי בית שמאי

דף יב, ב

ס	ביאור קרא ד'יצר אור ובורא חושך'
סא	ביאור המעם שאומרים 'ובורא את הכל' ..
סב	בענין על איזה לימוד מברכים ברכת התורה
סג	ביאור דברי רש"י בפירושא דברכת 'והערב נא' ושיטתו בגדר 'תורה לשמה'.....
סד	מו"מ אם אנשי משמר יצאו ידי חובת ק"ש קודם זמן ק"ש של שחר
סה	מו"מ לפי שיטת הירושלמי דבעינן שילמוד לאלתר מיד [אם יוצאים מצות תלמוד תורה בקריאת שמע].....
סו	ביאור שיטת תוספות שברכה על האכילה פוטרת את השניה בסוכה

שדה

תוכן ענינים

אברהם

פד ביאור הוכחת הגמרא מסהדותיה דר' חייא פו

פה גדריו זמן גרמא במצות ציצית פו

דף טו, א

פו ביאור הגדר ב'לא השמיע לאזנו' פט

פז בענין החיוב לאהדר אמיא לתפילה צא

פח ביאור השיטות בקרא ולא השמיע אם יצא או לא צא

פט הערה על דברי רש"י צה

צ במעם 'לא יתרום ואם תרם תרומתו תרומה' [יסוד ענין דיבור בדברים שבין אדם לעצמו, מתחיל בד"ה וכדי ליישב] צה

צא גדר תקנה דרבנן דבעינן השמיע לאזנו ... צט

דף טו, ב

צב ביאור דרשא ד'מה רחם מכנים ומוציא וכו' קא

צג דעת ר' יוסף בדיון שומע לאזנו בשאר מצוות קא

צד דברי הר"ף בדקדוקי המילים בק"ש קב

דף טז, א

צה בגדרי כוונה בקריאת שמע ותפילה קג

צו ביאור מרדא דחתן שפוטרו מק"ש קד

צז בדברי הגרע"א בהא שפוטרו חכמים הפועלים מברכה רביעית קז

צח גדר איסור רחיצה באבילות קח

צט בענין אם תקנו באבילות כעין דאורייתא .. קט

דף יז, א

ק בגדרי לומר תורה שלא לשמה קט

קא הגדרת 'השמחה האמיתית' בעולם הזה קיא

מי שמתו

דף יז, ב

קב המעם שהעומדים אחר המטה חייבים בק"ש אף אם יש צורך בהם קיג

קג ביאור שיטת רש"י בפטור 'מי שמתו מוטל לפניו' קיג

קד ביאור דעת רבותיו של רש"י במעם פטור תפילה דמלוים את המת קטז

קה ביאור המעם שאבל פטור מקריאת שמע לפי הירושלמי קיז

דף יח, ב

קו שיטת רבינו יונה בדיון אכילת בשר ויין בשבת אם הוא חובה גמורה קיז

דף יח, ב

קז ביאור 'והמתים אינם יודעים מאומה' קיח

קח מו"מ איך קיימא לן מתי נידון העולם קיט

קט הערה על הא דהדר ביה ר' יונתן קכ

דף יט, א

קי ביאור 'דוגמא השקוה' קכ

קיא ביאור 'אם יכולין להתחיל פרק א' או פסוק אחר' קכב

קיב עוד בענין הנ"ל קכג

קיג ביאור שיעורא ד'אם יכול להתחיל ולגמור' קכד

דף יט, ב

קיד גדר כבוד הבריות שדוחה לא תסור קכד

קטו ביאור לשון הגמרא 'אסמכניה' קכו

קטז מו"מ בדיון עושה בהמה גולל לקבר קכו

שדה

תוכן ענינים

אברהם

דף כ, א

קיו דין מו"ק וחוב תשלומין כמי שהזיק כדי להפריש מאיסורא קכז
קיה ביאור עובדא דר' גידל ור' יוחנן שישבו אשערי בית המבילה קל
קיט ביאור דברי ר' יוחנן שלא שליט ביה עינא בישא קלב
קכ מו"מ בגדרי ידות להביא מומאה קלב

דף כ, ב

קכא בדברי הגרע"א בלגיון הש"ס [ומו"מ האם הברכות שתקנו יהושע ודוד ושלמה מראורייתא הן או מדרבנן] קלד
קכב ביאור הס"ד שברכת המזון מ"ע שהזמן גרמא הוא קלה
קכג בענין חוב תפילה דנשים קלו
קכד בירור אם נשים מברכות בהמ"ז בספק אם כבר בירכו או לא קלז
קכה ביאור תשובת הקב"ה למלאכי השרת 'וכי לא אשא פנים לישראל וכו' והם מדרקקים וכו' קלט
קכו דין בעל קרי מהרהר בלבו למאן דאמר ק"ש דרבנן קמ
קכז מבאר היכן מצינו הרהור בסיני קמא
קכח ביאור דברי רש"י ברכותא דתנא שנשים חייבות בתפילה קמא
קכט הרהור בעל קרי לקיים מצות תלמוד תורה קמג

דף כא, א

קל ביאור למה לא אמרין, כדי שלא יהו כל העולם עוסקין בו והוא יושב ובמל, במצוה דרבנן קמג
קלא בדין היה עומד בתפילה ונוצר שהתפלל קמד

קלב הטעם שלא אולין בתר חזקה בספק קרא ק"ש [בגדר חזקה דמעיקרא וחזקת חיוב] קמד
קלג ביאור דברי תוספות במה שהקשו על רש"י בהא דבעל קרי מהרהר בק"ש קמז
קלד בדין ספק לא קרא אמת ויציב ובגדרי ספק ספיקא קמח

דף כא, ב

קלה בגדרי תפילה בציבור במתפלל עם הש"ץ קמח
קלו בענין לכרוע במודים באמצע תפילתו ... קמט

דף כב, א

קלז בדין תקנת עזרא במבילת בעל קרי קנא
קלח ביאור 'גדר גדול' שהיה במבילת עזרא ... קנב

דף כב, ב

קלח בענין מתפלל וראה צואה לפניו קנג

דף כג, א

קמ ביאור המחלוקת אם 'גברא דחויא' או 'גברא חויא' קנג
קמא בדין ליכנס למקום המיועד לבית הכסא לבוש בתפילין קנד
קמב ביאור עובדא דתלמיד אחד שהניח תפיליו בחורין הסמוכים לרה"ר קנה
קמג בדין חליצת תפילין כשנכנס לבית הכסא קנז
קמד שיטת רש"י בדין הנצרך לנקביו אם מותר להתפלל קנח
קמה בענין חשש שמא יפוח בבית הכסא עראי קנט

דף כד, א

קמו ביאור דברי רש"י בעובדא דר' המנונא בריה דר' יוסף קנט

שדה

תוכן ענינים

אברהם

קמז פירושא ד'יום מבילה הוה'..... קס
קמח בגדר האיסור של קורא ק"ש בישן עם חבריו
במטה..... קס
קמט בקושיית תוספות (ד"ה והתניא) על
רש"י..... קסב

דף כד, ב

קנ ביאור דברי רש"י על 'רק ארק לא
קשא'..... קסב
קנא ביאור מה שתיקנו לשפשף שלא יוציאו עליו
לעז..... קסג

דף כה, א

קנב ביאור הטעם שהתירו ספק מי רגלים..... קסג
קנג דברי גליון הש"ס בשימוש צואת
כלבים..... קסד

דף כה, ב

קנד ביאור דברי הרמב"ם בדן הוספת מים למי
רגלים..... קסה
קנה ביאור דברי רש"י בהא ד'לא נתנה תורה למלאכי
השרת'..... קסו

תפילת השחר

דף כו, א

קנו בגדרי תפילת תשלומים..... קסח
קנו תימה על ספיקת הגמרא בדן טעה ולא התפלל
מנחה..... קע

דף כו, ב

קנה בענין הזכרת הברלה בתפילת תשלומים .. קע
קנח ביאור האיבעיא ד'עד בכלל' או 'עד ולא עד
בכלל'..... קעב
קס הערה על דברי תוספות בדן תשלומין למי
ששכח יעלה ויבא במנחה..... קעג

קסא בביאור עדותו של רבי יהודה בן בבא על תמיד
שקרב כד' שעות..... קעג

דף כז, ב

קסב סוגיא דקבלה בטעות אם חוזר או לא ... קעד

דף כח, א

קסג ביאור בהא דחלשה דעתיה דר' גמליאל שאמר
'כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס'..... קעה
קסד בגדרי מי שיש לפניו להתפלל מוסף
ומנחה..... קעו

דף כח, ב

קסה גרסת הגמרא בטעם י"ח אוכרות בתפילת
י"ח..... קפ
קסו בענין שהה כדי לגמור את כולה..... קפ

דף ל, ב

קסז ביאור 'חזי מאן גברא רבא דקמסהיד
עליה'..... קפא
קסח בגדר הכוונה שצריכים בכרכה
ראשונה..... קפב
קסח בענין טעה בתפילת ערבית..... קפד

אין עומדין

דף לא, א

קע בגדר האיסור על אדם למלאות פיו שחוק בעולם
הזה..... קפה
קעא ביאור בג' הדינים שנאמרו איך אדם צריך
להעמיד עצמו לפני התפילה..... קפה
קעב המקור שילפינן לא להתפלל בקול..... קפז

דף לא, ב

קעג ביאור מתי מותר לאדם להתפלל על גס .. קפז

שדה

תוכן ענינים

אברהם

קעד ביאור איך אמרה חנה שתעבור על איסור יחוד קפט

קעה מחלוקת רש"י ותוספות בביאור הילפותא ד'ניצבת עמכה' שאסור לישב בתוך ארבע אמות של תפלה קצ

קעו 'אל הנער הזה התפללת' קצב

קעז כוונת המאמר שחנה התפללה על 'עסקי לבה' קצג

דף לה, ב

קפט בחילוק שיש בין דורות הראשונים לדורות האחרונים רג

קצ בענין מעלת יין דאשתני לעלויא רד

קצא ביאור הטעם שכל המינין נכללים ב'כל הזן' רה

קצב ביאור דברי רש"י שלא פירש 'גזול להקב"ה' כפשוטו רו

דף לו, א

קצג שיטות הראשונים מתי מברכים 'העין' על שמן רז

קצד מו"מ בהא דפשיטא להגמרא שמברכים על שמן בורא פרי העין רז

קצה ביאור ענין 'אישתני לעלויא' בשמן וקמח ... רז

קצו דעת רש"י ותוספות בגדר לא נטעי אדעתיה לכך רט

דף לו, ב

קצז דברי הגרע"א בדיון בירך מזונות על שאר מינים ריא

קצה מו"מ בדברי הגרע"א בגליון הש"ס בדיון אכל שקדים בתוך הסעודה ריא

דף לז, א

קצט בדיון שתיית יין חוץ לסוכה ריד

ר הערה על דברי תוספות ריד

דף לז, ב

רא דעת תוספות בביאור 'אין פרוסות קיימות' רטו

רב שיטת תוספות בסוגיא ד'חביצא' רטז

רג שיטת תוספות בבירייתא ד'לקמן מכולן' .. רטז

רד מחלוקת רש"י ותוספות בביאור ברייתא ד'היה עומד ומקריב' ריז

דף לג, א

קעה ביאור הטעם שנבדורות גשמים שקולה כתחיית המתים קצד

דף לד, א

קעט מו"מ איך במלו חכמים למצות עשה של ברכת כהנים קצד

קפ שיטת תוספות בשכח ההזכרות של עשי"ת קצד

כיצד מברכים

דף לה, א

קפא דין ברכת בורא פרי העין על יין קצו

קפב ביאור דרשת ר"ע בדיון ברכה לפניו קצז

קפג ביאור הילפותא מקודש הילולים קצח

קפד ביאור השקלא וטריא של הגמרא למילף מכרם וקמה זו' מינים קצט

קפה מו"מ אי 'כרם' היינו ענבים או יין ר

קפו מו"מ בקושיית הגרע"א בגליון הש"ס ר

קפז ביאור הוכחת התוספות דברכת הנהנין לפני המזון דרבנן הם רב

קפח ביאור שיטת תוספות ב'סברא הוא' שאסור ליהנות בלי ברכה רב

שדה

תוכן ענינים

אברהם

רח דברי תוספות בדיון ה' מיני דגן דרך שתיה ... ריז

דף לח, ב

רו ביאור דברי הגמרא 'קתני ירקות דומיא דפת'..... ריח

ריז סוגיא דשלוקת..... ריט

רח ביאור השיטה שבכל שלוקת מברכים שהכל..... רכ

רמז מו"מ בתליית הגמרא דין שלוקת במחלוקת ר"מ ור"י בפת מבושל..... רכ

דף לט, א

רי ספיקת הגמרא בדיון מ"א דשיבתא..... רכא

ריא מימרא דר' חייא 'פת צנומה בקערה וכו'..... רכב

ריב סוגיא ד'צריך שתכלה ברכה עם הפת' [מו"מ מה חשיב עיקר הברכה]..... רכג

ריג ביאור ההוכחה ממעשה דב' תלמידי בר קפרא..... רכד

ריד דברי תוספות בביאור מעשה דב' תלמידי בר קפרא..... רכד

רמו דברי תוספות בביאור מחלוקת ר' חייא בר אשי ור' חייא..... רכה

דף לט, ב

רמז ביאור דברי תוספות שלפירש"י פליגי בסברות הפוכות..... רכח

ריז מו"מ מה שהקשו תוספות על רש"י משינוי הלשון..... רכט

ריח דעת רבינו תם..... רכט

דף מ, א

רימז בענין איזה דברים חשיבי הפסק בין ברכה לאכילה..... רכט

רכ הישן למזרח גרנו..... רלא

רכא בירור דין כמי שמסתפק באיזה ברכה לברך, באופן שאם יצטרך לשאול ולעין בדבר, לא יטריח ולא יאכל, אם מותר לו לברך שהכל..... רלא

רכב מחלוקת ר' יהודה וחכמים אם עיקר האילן ארעא הוא..... רלא

רכג בענין חטה שנקרא 'עץ' לענין ברכה..... רלה

רכד ביאור הוכחת ר' יהודה שעץ שאכל ממנה אדם הראשון חטה היתה..... רלו

רכה דברי רש"י בביאור 'בושש'..... רלז

דף מ, ב

רכו ביאור 'צא ידי ברכה ראשונה'..... רלח

רכז הזכרת שם ומלכות לר' יוחנן..... רלח

רכח דברי תוספות בביאור שיטת ר' הונא.... רלח

דף מא, א

רכמז מו"מ בדברי הגמרא בביאור מחלוקת חכמים ור' יהודה בחיה לפניו מינים הרבה..... רלט

דף מא, ב

רל דברי רש"י בביאור שיטת ר' ששת..... רמב

רלא מחלוקת רש"י ותוספות בגדר דברים הבאים מחמת הסעודה..... רמב

דף מב, א

רלב דברי רש"י בביאור 'גורם ברכה לעצמו'..... רמד

דף מב, ב

רלג בדיון יין לשתות ויין לשרות..... רמד

רלד דברי תוספות במנהגינו לא למשוך ידינו מן הפת..... רמה

דף מג, ב

רלה הטעם שמברכים על ריח..... רמה

רלו ביאור ענין 'המהלך בקומה זקופה'..... רמו

שדה

תוכן ענינים

אברהם

דף מד, ב

רלז ברכה על גמר מצוה רמז
רלח בירור ענין מוטב שיפיל עצמו לתוך כבשן האש
ואל ילבין פני חבירו ברבים רמז
רלז ביאור גדר שותה מים לצמאו [וביסוד גדר
מעשה אכילה ושתיה של תורה] רמז

שלושה שאכלו

דף מה, א

רמ גדר מצוות זימן רנד

דף מז, א

רמא דברי רש"י בביאור ברייתא ד'שמים
ושלש' רנו

דף מז, א

רמב הטעם שמועיל 'אי בעי מפקיר ליה
נכס' רנו
רמג בגדרי דין בוצע בך רנז
רמד אופן הילפותא של תרומת מעשר שהקדימו
בשבלים או בכרי רנח
רמה דברי תוספות בדיון 'הב לן וגברך' רנח

דף מז, ב

רמו הטעם שמצוה שהחזיקו בה כותים מדרקין בהן
יותר מ'ישראל' רנט
רמז ביאור הרבותא במע"ש והקדש שלא נפרו
כהלכתן רנט
רמח מו"מ בקושיית הגמרא שלשחרר עבד הוא מצוה
הבא בעבירה רס
רמז סוגיא דתשעה נראין כעשרה רס
רנ דברי תוספות בדיון מומנים עם ע"ה רסא
רנא ביאור מחלוקת רש"י ותוספות בקמן
פורח [גדר שיעור שערות דגדלות והא דתלין
ששומא הוא] רסא

רנב

ביאור הוכחת הגמרא מעובדא דשמעון בן
שטח רסג

רנג

ישוב לקושיית הגרע"א בגליון הש"ס רסד

דף מח, ב

רנד ביאור הא דילף רבי חיוב ברכה ראשונה מקרא
ד'אשר נתן לך' רסה
רנה בדברי התוספות מאי נפ"מ שצריך לאכול משום
ילפותא דט"ו מ"ו רסה
רנו מו"מ בהוכחת תוספות מעובדא דר'
יוחנן רסו

דף מט, א

רנו בקושיית תוספות דברכת י"ח לית בהו
מלכות רסו

אלו דברים

דף נא, ב

רנח דין עניית אמן על ברכה של עכו"ם [גדרי
התערובות של כפירה ואמונה ביהר] רסח

דף נב, א

רנז השו"ט בנמרא על ברייתא דמי שאין לו אלא כוס
אחר רסט
רס בענין אין משגיחין בבת קול ער
רסא שיטת ב"ה שמוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין
לידים רעא

דף נב, ב

רסב מחלוקת ב"ש וב"ה מתי מכבדין את
הבית רעא
רסג במחלוקת ב"ש וב"ה בנוסח ברכת
האש ערב
רסד בדיון נר ששבת עדר

שדה

תוכן ענינים

אברהם

דף נד, א

רסה גדר מחצה ישראל ומחצה עכו"ם לגבי נר
ששבת ערה

רסו ביאור עובדא דרבא בב"ח רעז

הרואה

דף נד, א

רסז ביאור איך אפשר לעבוד את השם 'ביצר
הרע' רעח

דף נד, ב

רסח פירוש 'לא נתך ארצה' רעט

רסמ הגדר מה שמועיל שאחרים אומרים להחולה
'ברוך רחמנא דיהבי לך' רפ

דף נו, א

ער עובדא דבר הדיא [בירור ענין חלומות
והמסתעף] רפא

דף נח, ב

רעא ביאור מה זה 'קמע' רפד

רעב ישוב סתירות הסוגיות בגיל אביי ורבא ... רפד

דף נט, ב

רעג בדין שמע שמת אביו והניח ירושה רפה

רעד דעת תוספות בספק ברכת הוראה רפו

דף ס, א

ערה בירור ענין תפילה על הגם רפו

דף ס, ב

רעו ביאור בברכת 'אשר יצר' רפט

מאימתי

א

ביאור הטעם שנקט תנא 'סוף האשמורה הראשונה' לסוף זמן ק"ש ולא פירש זמנו להדיא

דף ב, א משנה. מאימתי וכו' עד סוף האשמורה הראשונה, דברי ר"א. פירש רש"י, דהיינו שליש הלילה כדמפרש בגמרא, ומשם ואילך עבר זמן, דלא מקרי תו זמן שכיבה ולא קרינן ביה בשכבך, ע"כ.

ויש להעיר, דאטו באשמורות תליא מילתא, והלא זמן שכיבה אמר רחמנא, וכי מאחרין בני אדם זמן שכיבתן בלילי קיץ ומקדימין אותה בלילי חורף כדי לסדר שכיבתן בשליש לילה. ועוד, וכי הם מתחזים בכל לילה ולילה לחלק השעות לשלש חלקים ככדי לדעת מתי הגיע הזמן ללכת ולשכב לקיים 'שליש לילה'.

ונראה לבאר ע"פ מה דסקלי וטרי הגמרא בדברי רבי אליעזר לקמן (ג, א), דאיתא התם, מאי קסבר ר' אליעזר, אי קסבר שלש משמרות הוי הלילה לימא עד ארבע שעות, ואי קסבר ארבע משמרות הוי הלילה לימא עד שלש שעות. לעולם קסבר שלש משמרות הוי הלילה, והא קמ"ל דאיכא משמרות ברקיע ואיכא משמרות בארעא. ופירש רש"י (ד"ה והא קמ"ל), וז"ל, כשנתן לך סימן זמן

הקריאה בסוף האשמורה ולא פי' לך סימן מפורש, למדך שיש היכר לכל אדם בדבר כי היכי דאיכא ברקיע, עכ"ל.

ואיכא למידק בזה, דאכתי למה תלה ר"א זמנו בסמינא, ולא אמר בפירוש עד ד' שעות. וקצת דוחק לומר דהוא כדי ליתן סימן לאותו זמן, דהרי מרש"י משמע דהקמ"ל הוא כדי ללמד שיש היכר בדבר לידע מתי הוא האשמורות, ולא לדעת מתי לקרות ק"ש. ועוד, א"כ מאיזה טעם לא תני ר"א בפירוש את הסימן, 'עד סוף האשמורה ראשונה וסימן לדבר נעירת החמור'.

והנה ברא"ש כתב, וז"ל, והאי דלא קאמר שליש הלילה, מילתא אגב אורחיה קמ"ל דאיכא משמרות ברקיע כי היכי דאיכא משמרות בארעא, ע"כ. ושם בסוף דבריו הוסיף, וז"ל, וראוי לכל ירא שמים שיהא מנר ודואג באותה שעה ולשפוך תחנונים על חורבן בית המקדש, כמו שנא' קומי רוני בלילה לראש אשמורות, ע"כ, ומשמע דכוונתו לומר דלהכי נקט רבי אליעזר בסוף האשמורה הראשונה, והוא כדי ללמד שיש זמנים שראוין ביותר לתחנונים, ונתן בהם סימנים כדי לידע מתי, וכן נקט המהרש"א בציאור דבריו.

אך אכתי קשה, דלכאורה אין זה המקום ללמד לנו על ענין התחומין ועל זמנם, דהכי בזמן ק"ש

קאי, ועוד, היאך נשמע זאת מדברי רבי אליעזר, שהלא לא קאמר אלא 'עד סוף האשמורה הראשונה', ומהיכי תיתי שנאמר דאז הוא זמן הרינוי והראוי לאפוש צרחמי.

ונראה דמחמת האי טעמא גופא הוי זמן שכיבה עד סוף האשמורה הראשונה, והוא משום דאז הוא הזמן הראוי לאפוש צרחמי, וממילא זמן השכיבה נמשכת עד אותו זמן, משום אותם צ"א המאחרים שכיבתן כדי לשפוך תחנונים באותו שעה ולפי זה ניחא מה שעמדנו ע"ז, וכי מסדרין ומחלקין בני אדם שעות הלילה ומאחרין צימי הקץ ומקדימין צימי החורף כדי לשכוב צסוף האשמורה הראשונה, ועל כרחק לומר שיש סביבה לעשות כן, והוא משום דאז הזמן הראוי לאפוש צרחמי, וממילא זמן השכיבה נמשך עד אותו זמן. גם מצואר לפ"ז היאך שמעינן מדברי רבי אליעזר שראוי לעשות כן לרבות בתחנונים צסוף האשמורה הראשונה, דאל"כ תקשי מה ענין זמן שכיבה שליש לילה דומנו נשתנה בכל לילה ולילה.

ב

ביאור שיטת חכמים דזמן ק"ש עד חצות

משנה. וחכמים אומרים עד חצות. נחלקו הראשונים צהאי שיעורא דתקנו חכמים משום סייג, לשיטת הרשב"א, לא נחלקו ר"ג וחכמים אלא לענין לכתחילה, אצל דדיעבד, כו"ע לא פליגי דמזוה לקרותו עד עמוד השחר. אך רבינו יונה מפרש דברי חכמים גם לענין דדיעבד, דהיינו דעקרו חכמים למזות קריאת שמע אחר חצות, ומהאי טעמא, אפילו נאנס ולא קראו קודם לחצות שוב אינו קורא, דאפילו אם יקרא לא ינא שכבר עבר זמנו.

ובירושלמי מצואר כדברי רבינו יונה, שהקשה שם, היאך עבד ר"ג הכי להורות לבניו לעשות שלא כרצון. הרי דסבירא ליה להירושלמי דהא דאמרו חכמים עד חצות היינו אפילו דדיעבד [ולשיטת הרשב"א ז"ל דפליגי בזה הבבלי והירושלמי].

ורש"י סתם הדבר ולא פירש אם עקרו חכמים למזות ק"ש אחר חצות אפילו דדיעבד, או רק תקנו דצין לכתחילה שצריך לקרותו קודם חצות. ויש לדייק מדבריו לכאן ולכאן, וכבר נחלקו האחרונים בדבר זה מה היא צאמת שיטת רש"י.

ובסוגיית הגמרא להלן (ט, א) נמצא יותר המשא ומתן שהיה צין ר"ג לבניו, דאיתא התם, הכי קאמרי ליה, רבנן פליגי עילוך ויחיד ורבים הלכה כרבים, או דלמא רבנן כוותך סבירא להו והאי דקאמרי עד חצות כדי להרחיק אדם מן העצירה. אמר להו, רבנן כוותי סבירא להו וחייצין אתם, והאי דקאמרי עד חצות כדי להרחיק אדם מן העצירה.

ורש"י שם מפרש דהספק היה האם פליגי ר"ג וחכמים בעיקר זמן ק"ש דאורייתא, [ולפי זה יהא שלשה שיטות בדבר, לדעת ר"א עד סוף האשמורה הראשונה הוא זמנו, ולחכמים עד חצות, ולר"ג כל הלילה], או דילמא מודים רבנן לר"ג דזמנה כל הלילה מן התורה, ולא פליגי אלא האם עשו סייג או לא.

ולפי שני השיטות שהזכרנו צריכים לצאר המשא ומתן צין ר"ג לבניו, דאם נימא כשיטת הרשב"א ודעימיה [שלא עקרו חכמים זמן דאחר חצות], לפי זה קשה צמה נסתפקו צני ר"ג, ואם נימא כרבינו יונה [שעקרונו לגמרי], גם לפי דבריו קשה, דהיאך הורה להם ר"ג לעבור על דברי חכמים, ונצאר הדברים.

לקרית אפילו לאחר עמוד השחר. ולפי זה י"ל דלעולם עדיין לא עלה עמוד השחר, ובאמת לא היה ר"ג מסתפק בדבר זה, והא דאמר להם 'אם' [לא עלה עמוד השחר מחויבים אתם לקרות], היינו משום דמספקא ליה אי אנוסים היו או לא, ולכן הורה להם דאם לא עלה עמוד השחר צודאי שאתם מחויבים במצות ק"ש, אבל לאחר שיעלה עמוד השחר, זה כבר תולה באם היו אנוסים או לא.

אך מאידך גיסא, לשיטת רבינו יונה דנקט דלחכמים אין לקרות אחר חלות, עדיין קשה, דהרי מדהשיב ר"ג לבניו רבנן 'כוותך סבירא להו והאי דקאמרי עד חלות כדי להרחיק אדם מן העצירה', מזה משמע דלא פליגי ר"ג וחכמים בדין דדיעבד. וע"כ ריכין לומר לשיטת רבינו יונה דהא דאמרו ר"ג רבנן 'כוותי סבירא להו', לאו למימרא דסבירא להו דדיעבד אס קורא אחר חלות ינא, אלא דסבירא כוותי צעיקר דינא דאורייתא שזמנה הוא עד עלות השחר.

אבל גם זה קשה, דלכאורה הגדר במה שאמרו חכמים דאין יוצאים מלכות קריאת שמע אחר חלות הוא מכאן דיש כח ציד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ושל תעשה, דאם נאמר שרק אמרו שאחרי חלות שוב לא יוצאין, אבל עדיין מותר לקרות, מנא להם הכ כח, והיכי אמרו דלא יוצאין כנגד מה שאמר רחמנא, וע"כ דגדר תקנתם היתה דאסרו הקריאה אחר חלות.

ואם כנים הדברים לכאורה קשה, דמה השיב להם ר"ג דחייבים אתם לקרוא, הא הלכה כחכמים דאסרו לקרות, ומאי נפקא מינה אם הלכה כחכמים דשוב אין זמנה לקרות מדאורייתא, או אם הלכה כחכמים דיש איסור לקרות. ואדרבה, הסבירא מורה להיפוך, דאם היה ההלכה

הנה לשיטת הרשב"א דלא נחלקו ר"ג וחכמים צעבר ולא קרא, שאז ודאי שצריך לקרות, ורק נחלקו האם תקנו סייג לכתחילה לקרותו קודם חלות, לפי זה קשה במה הסתפקו בני רבן גמליאל, דבשלמא אם נימא כשיטת רבינו יונה דעקרו חז"ל למצות ק"ש אחר חלות, שפיר עבדו דלא קראוהו, דהא חששו דילמא עקרו חכמים למצות ק"ש, ושוב אין לקרואה כמצות חכמים [היינו שאסור לקרותו וכמו שיבאר בהמשך], אבל לשיטת הרשב"א, הרי צודאי היו מחויבים לקרותו ממה נפשך, דאם לא פליגי צעיקר הזמן, היו מחויבים לקרותו לכו"ע, וגם אם פליגי, הרי מה יפסידו אם יקראו ק"ש, דלא יהא אלא כקורא בתורה, וגם יקיימו המצוה כשיטת אציהם.

ואולי י"ל דלפי הדין דפליגי ר"ג וחכמים צעיקר זמן ק"ש, והלכה כחכמים משום דיחיד ורבים הלכה כרבים, ואחר חלות שוב עבר זמן קריאת שמע מדאורייתא, אז יש לדון אם לא יעברו צבל תוסף. אבל נראה שזה דוחק, דהא איכא נד דלא פליגי, ובני האי גוונא לכאורה לא שייך בזה כל תוסף לקיים מצוה מספק על הדין שמחויבים.

ודיה מקום לומר דלעולם גם כלי שאלתם לר"ג היו קוראים אותו, ולא שאלו לר"ג אלא משום שאינו דומה מי שמקיים מצוה בתורת ודאי למי דמקיימא בתורת ספק, ולכך שאלו לר"ג אם פליגי גם דדיעבד או לו, אך גם זה נראה דוחק, דמשמע דהיה שעתא היה קרוב לעלות השחר, דהא מדאמר להם ר"ג 'אם לא עלה עמוד השחר', מזה משמע שהיה מסתפק בדבר, וא"כ היה להם לקרות מיד כלי לשאל.

ואולי י"ל לומר ע"פ מה דנחלקו הראשונים אם בני רבן גמליאל היו אנוסים או לא, והרי קיימא לן לקמן (ת, צ) דאם נאנס ולא קרא יכול